

جمهوری اسلامی ایران

وزارت آموزش و پرورش

مرکز امور بین الملل و مدارس خارج از کشور

سرپرستی مدارس جمهوری اسلامی ایران

در امارات عربی متحده

CENTER OF INTERNATIONAL AFFAIRS & SCHOOLS ABROAD
DIRECTORATE OF IRANIAN SCHOOLS IN U.A.E

No. : شماره : ۱۰۰/۳۰۵۷۶/۳۰

DATE : تاریخ : ۱۳۹۴/۱۲/۶

Encl(e) : پیوست : دارد

باسمه تعالی

به: مجتمع های آموزشی

موضوع: ارسال بروشور تفکر انتقادی

با سلام و احترام

به پیوست یک نسخه بروشور با موضوع «تفکر انتقادی» که توسط گروه مشاوره تهیه شده، جهت استفاده اولیا، دانش آموزان و همکاران محترم ارسال می گردد. مقتضی است به نحو مطلوب در اختیار ایشان قرار گیرد.

شهباز گودرزی

سرپرست مدارس جمهوری اسلامی ایران

در امارات عربی متحده

مجتمع آموزشی حضرت خدیجہ کبری (س) / دبی

تفکر انتقادی

Critical Thinking

واحد مشاوره

سال تحصیلی ۹۵ - ۹۴

مقدمه

در اکثر کشورهای جهان سیستم آموزشی طوری طراحی شده است که در آن به مرور درک و فهم و تفسیر مساله، تحلیل سوالها و کاربرد منطق (تفکر انتقادی) به فرد آموزش داده می شود. نظر به اهمیت موضوع و با توجه به تاکید اسناد بالادستی نظیر سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و دستورالعمل های وزارت متبوع و از طرفی اهمیت آن از سوی **KHDA** و **ADEC** به عنوان ملاک مهمی در ارزیابی ها و نیز ضرورت ایجاد و پرورش تفکر انتقادی در میان دانش آموزان ، مطلبی هر چند مختصر فراهم شده تا راهنمایی باشد برای مطالعه و تحقیق بیشتر شما همکاران گرامی.

تعریف تفکر انتقادی

کلمه انتقاد از ریشه نقد کردن و در فارسی معادل آشکار و پدیدار کردن است . منظور از تفکر نقادانه، تفکر منطقی است که معطوف بر این است که فرد چه تصمیمی بگیرد و چه کاری انجام دهد.

در تعریف دیگر، مهارت تفکر نقادانه اینگونه مطرح شده است: تفکر نقادانه تفکری است که در جست و جوی شواهد، دلایل و مدارک برای یک قضاوت و نتیجه گیری است و یا برای دستیابی به چنین قضاوت و نتیجه گیری خواستار دلیل، شواهد و مدارکی است.

تفکر نقاد مستلزم استفاده فعالانه از هوش، اطلاعات و توانایی ها به منظور مواجهه موثر با موقعیت های زندگی است. زمانیکه نقادانه فکر می کنیم، منتظر نمی مانیم که اتفاقی بیفتد، بلکه در فرایند رسیدن به اهداف، تصمیم گیری و تحلیل موضوع ها فعالانه درگیر می شویم .

اهمیت تفکر انتقادی

تفکر انتقادی در کنار شیوه تفکر خلاق ، پیش نیاز سایر مهارت های زندگی از جمله حل مسأله، تصمیم گیری، ارتباط موثر و روابط سازنده را تشکیل می دهد. فردی که توانایی تفکر انتقادی را نداشته باشد نمی تواند راه حل های متعدد برای مسائل را ارزیابی و بهترین شیوه را انتخاب کند و لذا باشکست های متعدد روبه رو خواهد شد. در واقع تفاوت تفکر انتقادی و تفکر خلاق نیز در این است که تفکر خلاق منجر به نوآوری و خلق ایده های جدید می گردد، درحالیکه تفکر انتقادی فرد را قادر می سازد تا ایده ها و راه حل های موجود را ارزیابی کرده و بهترین آنها را انتخاب کند.

همان گونه که مشهود است این کار آسان نیست و تقریباً به یک دوره طولانی تمرین و ممارست نیاز دارد. آگاهی از اصولی که استدلال خوب و بد را متمایز می سازند ، برای داشتن تفکر نقاد کافی نیست.

به عنوان مثال شخص ممکن است درک کاملی از اصول بازی تنیس داشته باشد، اما در اجرا و به کار بستن این اصول در بازی واقعی شکست بخورد.

اشکال عمده دوره های آموزش تفکر انتقادی نیز آن است که اغلب تنها به ارائه نظری اصول استدلال می پردازند و از پشتوانه عملی برای چگونگی اجرای این اصول در موضوعات واقعی برخوردار نیستند.

کسب دانش و تمرین برای کسب مهارت تفکر انتقادی ، تنها زمانی به نتیجه خواهد رسید که فرد از نگرش مثبت و انگیزش کافی برای یادگیری این مهارت برخوردار باشد.

مراحل تفکر انتقادی

- * به دقت به آنچه اتفاق افتاده، یا آنچه از شما خواسته شده توجه کنید.
- * از جنبه های مختلف موضوع را بررسی کنید.
- * بر روی آنچه که برای شما مهم و با ارزش است تمرکز کنید.
- * اگر چیزی برای شما مبهم و نامشخص است، پرسید تا برایتان مشخص شود.
- * چارچوب فکری خودتان را تغییر دهید و با فکر باز به پدیده ها نگاه کنید. اسارت در چارچوب های فکری گاهی بسیار خطرناک است.
- * به ارزیابی پدیده ها و اتفاق ها پردازید. با طرح چراهای متعدد به نقد پدیده ها پردازید.
- * به دنبال دلایل، مدارک و شواهد تاییدکننده یا ردکننده پدیده ها، عقاید، احتمال ها و.... باشید.
- * در تفکر انعطاف نشان بدهید. گاهی رسیدن به یک نتیجه مشخص غیرممکن و یا مشکل است و توافق بر سر یک قرارداد، راه حل نهایی است.
- * پس از بررسی تمام جوانب، تصمیم بگیرید و عمل کنید.

- * تفکر فعال شامل تلاش های هوشیارانه ای برای موفق شدن در حل مشکلات است. وقتی منفعلانه عمل می کنیم، در واقع اجازه داده ایم که رویدادها و وقایع دنیای اطرافمان ما را کنترل کنند یا به دیگران اجازه داده ایم که تفکر ما را مطابق میل خودشان شکل دهند، این روند در درازمدت به ضرر ماست. برای مثال اگر بخواهیم در مورد شغل آینده خود به درستی تصمیم گیری کنیم، باید فعالانه اطلاعات بیشتری به دست آوریم، احتمالات مختلف را بررسی کنیم، با افرادی که در آن حیطه تجربه دارند صحبت کنیم و سپس به تمام این عوامل "نقادانه" واکنش نشان بدهیم. بطور خلاصه تفکر نقاد مستلزم فکری فعال است و نه تفکری واکنشی و منفعل.

آموزش تفکر انتقادی

بسیاری از معلمان از این که بیشتر وقت کلاس را صرف جلب علاقه شاگردان و چالش فرایندهای فکری آنها کنند، خرسندند، اما واقعیت‌هایی چون برنامه‌های آموزشی فشرده، کلاس‌های پرجمعیت، زمان محدود کلاس درس، و محتویات متراکم و پیچیده درسی مانع کوشش برای ایجاد چنین محیط‌های یادگیری می‌شوند.

پس توانایی تفکر انتقادی شاگردان طی دوران تحصیل و بدون کمک معلمان و صرفاً با گوش دادن به سخنرانی‌ها و خواندن کتاب‌های درسی و امتحان دادن به وجود نمی‌آید.

معلمان باید فرصت‌هایی را برای تمرین مهارت‌ها و روش‌های تفکر انتقادی برای شاگردان تدارک ببینند.

کافی نیست که پاسخ درست به مسائل را به دانش‌آموزان بیاموزیم. آنان باید چگونگی درست اندیشیدن و قضاوت مبتنی بر تفکر انتقادی را نیز بیاموزند. مهم‌ترین مسأله در این فرایند آن است که فضایی در کلاس ایجاد شود که شاگردان هر مسأله‌ای را که با آن مواجه می‌شوند، به چالش بکشند و دیدگاه‌های خود را وسعت و غنا بخشند.

البته آموزش تفکر انتقادی تنها با یک معلم و در یک درس نمی‌تواند با موفقیت به پایان برسد. این آموزش باید در تمامی درس‌ها صورت بگیرد. چون تنها با پرورش تفکر انتقادی توسط یک معلم، دانش‌آموز چارچوب مشخصی از آن به دست نخواهد آورد. او برای ارتباط دادن و تجزیه و تحلیل مسائل نیازمند آن است که در تمام زمینه‌ها، به تمرین تجزیه و تحلیل پردازد تا به رشد همه‌جانبه برسد.

در واقع، تفکر انتقادی نیازمند سیری است که به طور مداوم ادامه داشته باشد، نه این که دانش‌آموز با انتقال از یک پایه یا دوره به پایه یا دوره بالاتر تحصیلی، در مطالبی که یاد گرفته است، بریدگی احساس کند.

* در پرسش‌های خود، به جز «چه؟»، به «چگونه؟» و «چرا؟» هم توجه کنند. * به دانش‌آموزان اجازه ندهند، با کوتاه‌فکری به مسائل پردازند.

* دانش‌آموزان خود را وادارند که تحقیق کنند، بپرسند و به آزمایش دست بزنند.
و داشتن دانش‌آموزان به تشخیص مسائل و تضادها نیز خود جنبه‌ای از این نوع تفکر و کنجکاوی است.

* در کمک کردن به دانش‌آموزان برای یافتن راه درست اندیشیدن، فقط نقش راهنما داشته باشند. معلمانی با این ویژگی باید به پرسش‌های دانش‌آموزان ارزش زیادی بدهند.

* به دانش‌آموزان یاد داد تا به صورت آگاهانه ابتدا با مواجهه ساده با موضوع برخورد کنند بعد در ادامه آن با پیچیدگی و موشکافی و دقت بیشتر به تجزیه و تحلیل موضوع پردازند و به نتایجی دست یابند که به نوعی انتزاع در تفکر وی منجر شود.

* نکته مهم در انتقال از تفکر عینی به تفکر انتزاعی، رعایت ترتیب آن است. یعنی اول تجربه عینی و بعد از آن تجربه انتزاعی صورت می‌گیرد.

دانش‌آموزان را متفکرانی بدانند که نظریات تازه‌ای درباره دنیای اطراف خود دارند و واکنش‌های اولیه دانش‌آموزان را در جهت بهتر شدن هدایت کنند.

* خود معلم مدل خوبی از لحاظ عادت به فکر کردن برای دانش‌آموزان باشد.

تقویت تفکر انتقادی

* برای تقویت تفکر انتقادی، تأمل روی دلایل باورها و اعمال، از اهمیت به سزایی برخوردار است. فرد همچنین باید اشتیاق زیادی برای درگیر شدن در مذاکرات، اشتباه کردن احتمالی، تغییر عادات بد قبلی، و پرداختن به پیچیدگی های زبان شناختی و مفاهیم انتزاعی داشته باشد.

در طی رشد، ما با عوامل و جریاناتی مواجهه می شویم که ما را به تفکر فعالانه تشویق می کنند. از سوی دیگر تجارب زیادی نیز وجود دارند که تفکر منفعلانه را در ما تقویت می کنند. مثلاً پژوهشگران معتقدند که تماشای تلویزیون، باعث می شود مردم به خصوص بچه ها منفعلانه فکر کنند.

* تفکر نقاد مستلزم استفاده فعالانه از هوش، اطلاعات و توانایی ها به منظور مواجهه موثر با موقعیت های زندگی است. زمانیکه نقادانه فکر می کنیم، منتظر نمی مانیم که اتفاقی بیفتد، بلکه در فرایند رسیدن به اهداف، تصمیم گیری و تحلیل موضوع ها فعالانه درگیر می شویم.

موانع تفکر انتقادی

نگرش های زیر اگرچه غیرمعمول نیستند، اما موانعی برای رسیدن به تفکر انتقادی به حساب می آیند.

* من بیشتر ترجیح می دهم دیگران به من بگویند چه کاری بکنم و چگونه انجام دهم، تا اینکه خودم بخواهم به آن برسم.

* من همان کاری را انجام می دهم که به نظرم خوب است. دوست ندارم راجع به تصمیماتم خیلی فکر کنم.

* از اینکه خودم دنبال کشف چیزی باشم متنفرم.

* از افرادی که مسائل را مبهم می گذارند و به جای اینکه پاسخ آن را بگویند آن را به بحث می کشانند، خوشم نمی آید.

* دوست ندارم مورد انتقاد واقع شوم.

* اگر خودم با چیزی موافق باشم برایم مهم نیست که چرا دیگران با آن موافق نیستند

نکات اساسی در ایجاد کلاس درس فعال

(۱) هر جلسه درس با طرح یک مسئله پیرامون موضوع مورد تدریس شروع شود. این امر

البته بستگی به نوع و چگونگی پرسش مطرح شده دارد، اما در ابتدا موجب آرامش

کلاس و قرار گرفتن دانش آموزان در جای خود می گردد. در ضمن موجب می شود که

علاقه آنها مورد تشویق قرار گیرد. مخصوصا اگر ابتدا سعی

شود تا دانش آموزان دیدگاههای خود را مطرح نمایند و با کمک آنها معلم اقدام به حل

مسئله نماید. با توجه به نوع رشته و ماده درسی می توان در طرح مسایل از امور جاری و

پیرامونی (اخبار، وقایع، حوادث و ..) کمک گرفت.

(۲) برای تشویق دانش آموزان به تعمق، از سکوت استفاده شود. علاوه بر روشهای حل

مسئله و بحث و گفتگو، سکوت هم می تواند به رشد تفکر انتقادی دانش آموزان کمک

کند. لازمه تفکر جدی، سکوت و تعمق است. یعنی دانش آموزان یاد بگیرند قبل از

صحبت کردن، کلمات را بفهمند و هضم بکنند.

(۳) مرتب کردن کلاس به گونه ای که باعث کنش متقابل شود. شرایط فیزیکی کلاس در

بیشتر موارد در کارایی آموزشی مؤثر است. بنابر این فضای کلاس را باید طوری طراحی

کرد که موجب تسهیل در تفکر انتقادی شود. در شرایطی که کلاس با دانش آموزان

متناسب تشکیل شود می توان میز و صندلیها را به شکلهای دایره و نیمدایره چید. هدف آن است که دانش آموزان بتوانند یکدیگر را ببینند و تبادل نظر کنند.

۴) محیطی پذیرا در کلاس فراهم شود. تلاش برای تشویق دانش آموزان به بحث

و تبادل افکار به این معناست که کلاسهای درس به محیطی پذیرا تبدیل شود. یعنی

جایی که دانش آموزان و معلم در آن احساس امنیت کنند و اعتماد به یکدیگر را افزایش

دهند. چنین وضعیتی برای رشد قوای تفکر انتقادی مهم است. دانش آموزان برای ایجاد

تغییر در باورها و ساختارهای فکری قبلی خود به محرک بحث و گفتگو نیاز دارند و

علاوه بر آن به احساس امنیت نیز نیاز دارند. احترام به اظهار نظرات آنها از جمله زمینه

های ایجاد احساس امنیت در کلاس است.

۵) بر جستجوی دلیل و شواهد تاکید کنید. هنگامی که می خواهید آنها را تایید یا رد

کنید و همچنین زمانی که می خواهید منظورشان را بفهمید، به روشی دوستانه و

غیرتهاجمی، متناوباً از آنها بپرسید «چرا؟». پرسش «چرا؟» گاهی حالت تهدید کننده

دارد اما کوتاه ترین پرسشی است که می تواند دلایل دیگر را استخراج کند. پرسش

خوب دیگر این است: «می توانی کمی درباره آن بیشتر توضیح دهی؟»

۶) بر دیدن یک موضوع از نقطه نظرات دیگران تاکید کنید تا به این ترتیب ذهنیت دانش آموزان بازتر شود و نسبت به دیگر استدلالها و شواهد توجه بیشتری نشان دهند

۷) تا زمانی که دانش آموزان نتوانند در باره موضوعی به صورت انتقادی بیاندهند، نمی توانند در آن زمینه یک متخصص شوند. این دو (متخصص شدن و توانایی در تفکر انتقادی) می تواند به صورت موازی جلو رفته و به یکدیگر نیز کمک رسانند. دانش آموزان با به کارگیری و عملی سازی یک موضوع، آن را بهتر می فهمند. اما البته در نهایت، آشنایی بیشتر با موضوع نیز برای تفکر انتقادی لازم است

۸) از دانش آموزان بخواهید که در باره موضوع، پرسش های بحث برانگیز بپرسند و یکدیگر را به چالش بکشند، حتی اگر شما نیز جواب پرسش های آنها را نمی دانستید، جلوی پرسش سازی را متوقف نکنید

۹) برای اینکه دانش آموزان درباره موضوعات پرسش کنند به آنها زمان دهید. اگر به اندازه کافی صبر کنید بلاخره کسی جواب را خواهد یافت

۱۰) به پاسخ هایی که دانش آموزان می دهند برچسبی به نام خود دانش آموز بزنید. به این ترتیب دانش آموز متوجه این بذل توجه شده و برای خود مسئولیتی در این باره متصور می شود. روی تخته بنویسید «نگران این اتلاف وقت نباشد. این فرصتی است برای اندیشیدن». آنها را تشویق کنید که با یکدیگر درباره نقطه نظراتشان بحث کنند و استدلال بیاورند. بعد از این گفتگو دوباره به آنها زمان بدهید تا در مورد جواب فکر کنند

۱۱) به آنها وقت دهید تا نظرشان را نوشته و در مورد آن دلایل کافی ارائه دهند. به آنها دیدگاه های مخالف را نیز نشان داده و نقاط ضعف دیدگاهشان را توضیح دهید

۱۲) متن مربوط به عقاید هر کس را به دیگر دانش آموزان دهید تا نظرشان را بگویند.

سپس برگه های هر کس را به خودش دهید تا در صورت لزوم، در عقایدش بازنگری کند

۱۳) برگه نهایی دانش آموزان را بخوانید و ارزیابی کنید. برای ارزیابی عقاید دانش

آموزان معیارهایی را مشخص کنید

۱۴) سعی کنید تا این مسئولیت را به دانش آموزان منتقل کنید. یعنی آنها خودشان

بتوانند دیدگاههای یکدیگر را ارزیابی کنند

۱۵) اگر تمرین های قبلی شان را هنوز انجام نداده و آن را درک نکرده اند، تمرین بعدی

را به عقب اندازید. بدترین دشمن شما این است که این تمرین ها را در هم تداخل کرده

و یا به صورت سریع از آن گذر کنید

منابع :

آموزش تفکر انتقادی ، مایرز، چت ، ترجمه خدایار ابیلی. انتشارات سمت. تهران.

<http://www.asa۳.org/ASA/education/think/critical.htm#why>